

да даде в образа на Огнянов пламения борец и идеолог на Априлското въстание, ние не можем да отговорим напълно положително. Той вмъква сполучливо не на едно място случаи от революционната дейност на Левски, Заимов, Бенковски и други апостоли на въстанието. Когато спори обаче в Селищайолу с Кандов Огнянов си служи с доводи, които нашите революционери никога не биха употребили“ (стр. 336). Следователно успехите са в сполучливо „вмъкнатите“ в сюжета, в дейността на Огнянов действителни случаи из живота на нашите революционери, а недостатъците — в несполучливо „вмъкнатите“ полемични похвати и доводи в устата на героя...

Друга проява на опростено отношение към художественото творчество на Вазов е наклонността на Величко Вълчев да вижда навсякъде реализъм — дори там, гдето романтизъм просто бие в очи, както в „Епопея на забравените“. Според Вълчев и в своята „Епопея“ Вазов затвърдил „въведения от Л. Каравелов реализъм като основен художествен метод в нашата литература“ и го издигнал „на по-голяма висота“ (стр. 270).

И езикът на Вълчев в много случаи е съвсем неподходящ за характеристика на художествени произведения. Така, за „Казаларската царица“ четем: „Фактът... че той написа не разказ или друго по-малко произведение, а роман, показва неговото желание да се произнесе по-обстойно върху актуални проблеми на своето съвремие“ (стр. 441).

Величко Вълчев има заслуги за вазовозна-

нието. Дълги години упорито, съвестно и с любов той изучава живота и творенията на великия народен поет, издирил е нови материали, обнародвал е ценни писма и документи, разширил е фактологически постигнатото в тази насока от нашата литературна история. Като един опит за системно проследяване жизнения и творчески път на Иван Вазов последният му труд, увенчаващ дългогодишните му усилия, има своята стойност. Но покрай ценните материали и сведения книгата е отрупана с грамади от излишни, разлата е, раздута е, страда от съществени методологически недостатъци — в композицията, в „сцеплението“ на фактите, в подхода и погледа към литературните произведения. Може би резултатът щеше да бъде по-добър, ако Вълчев беше останал по-верен на своите склонности и предразположения, ако се придържаше по-тясно към жанра на фактологическата биография, съкращавайки до неизбежния минимум литературно-критическите, естетическите характеристики, които не са му се удали. Но и като биография, претендираща за вгълбяване в личността и творчеството на писателя, трудът се е нуждаел от много по-строг подбор, от много по-голяма целенасоченост, логичност и мотивираност на изложението.

Очевидно, по едни или други причини, и редакторът на книгата не е извършил това, което е трябвало да извърши.

Стоян Каролов

НЕОБХОДИМА ИСТОРИЧЕСКА СПРАВКА

В края на миналата година излезе от печат книгата „Из живота и творчеството на Иван Вазов“ от Илия Бояджиев и Цочо Делев, Държавно издателство „Народна просвета“, София, 1968.

Изложението за живота и творчеството на Ив. Вазов е основано на старателно събрана и добре подредена документация (снимки, портрети, спомени, цитати, схеми и таблици). Някои от елементите на тази документация са известни от по-рано, а има и такива открити по-късно. Но интересно е, че сега и едните, и другите са поставени и разглеждани в нова светлина — нещо, което е едно от достоинства на книгата.

Внимателното запознаване с цялото съдържание открива пред погледа на читателя битовите, историческите и обществено-политическите условия, при които писателят Иван Вазов работи повече от половин век. В тази насока авторите са постигнали една своя важна задача: да разкрият повече и по-без-

спорни данни за живота и творчеството на Ив. Вазов, като се започне от времето, когато той прави своите първи поетически опити, когато се оформя в кипежа на нашите национално-революционни борби, така и за времето, когато той дълги години озарява с творчеството си живота на нашия народ и изразва като най-крупен писател в българската литература и всепризнат неин патриарх. Авторите са успели в общи линии да ни представят Вазов като художник, поет и писател-реалист в изобразяване на живота, като патриот, обичащ родината си, като гражданин-демократ с живо социално чувство, хуманист — такъв, какъвто той е в цялото си творчество.

В това отношение този скромнен труд не само ще подкрепи усилията на учители и ученици при изучаването на Вазов (както се подчертава и в предговора на книгата), но се явява и принос в многолетните усилия на нашите литературовеци и вазовеци за

създаването на пълна научна биография на поета, за да се изяснят много моменти от неговия жизнен и творчески път, неговият светоглед, и работата му над художествените образи.

Не трябва да се отминава обаче един немалък недостатък в изследователската работа на авторите при проучването на първообрази, които са дали черти на Вазови главни герои. Допусната е една невярна установка, върху която бих искал да спра вниманието и на авторите, и на читателите на книгата.

В раздела „Прототипове на Вазови герои“ (стр. 112) авторите на книгата отбелязват и името на Вазовия учител в Сопотското класно училище — Партени Белчев, известен като първообраз на учител Климент от романа „Под игото“ и повестта „Чичовци“.

Като заключение от далените за него биографични бележки (стр. 114) правдиво се подчертава, че „навсякъде, където го е използвал в творбите си, Вазов изнася на показ привлекателните страни на личността и делото на Белчев“. И с тези именно привлекателни страни Вазовият учител Партени Белчев е бил известен на няколко поколения, които в паметта си са запазили неговия физически и нравствен образ такъв, какъвто Вазов го рисува в черка си „Даскалите“ (Спомени от моето ученичество, т. 8, стр. 56) и стихотворението си „Виждам го“. И те, като Вазов, в представите си виждат „с любов и признателност този мил, добър и пълнолик човек“, млад интелигент, възпитаник на Киевската духовна семинария, човек с поетическа натура и възторжен декламатор на Державин, Ломоносов и Хомяков; обичащ руската земя и нейното величие.

Но на тези три поколения за пръв път става известна някаква „тъмна и нерадостна страница“ в живота на Вазовия учител в края на Априлското въстание и че той живее до края на живота си „в угризение и страшна отчужденост“.

Тук очевидно става вече дума за някаква отрицателна страна в живота на учителя Партени Белчев, която неговият ученик Вазов никъде в своето творчество не е отбелязал и за която всеки в недоумение се пита: Не идентифицира ли се в случая личността на Вазовия учител Партени Белчев с тогавашния сопотски поп Партени — предател на четиримата клисурски въстаници, които след разгрома на въстанието през май 1876 г. са потърсили убежище в църковния двор и са се укрили в тавана на сопотското училище? Не е ли това едно фатално съвпадение на имената на учител Партени, който според достоверни данни по това време е учител в Карлово, и поп Партени, свещеник в сопотската „Горна“ черква?

Ако трябва накратко да се припомни — случаят е следният: След разгрома на въстанието в Клисура през 1876 г. група от четирима въстаници: Харалампи Караджов,

Григор Попбожков, Христо Трувчев и Атанас Попминков, бродят без път из Стара планина, преследвани от въоръжени турски потери. Изгладнели, окъсани и капнали от умора, те решават да слезат в Сопот, проникват в църковния двор и се укриват в училищния таван. На разсъмване те се обаждат на бабата-прислужничка, че са добри хора, и молят за храна и цивилни дрехи. Тайната тя споделя с попа, който изоставя сутринната си църковна молитва и бързо донася на чорбалджията-туркофил Кирко Петров. Въоръжени турски тълпи обграждат училището и в сражението трима от въстаниците падат убити, а Харалампи Караджов, тежко ранен, е откаран в Пловдив, където жестоко изтезаван при разпита, починал.

Още преди 70 години живите съседни — очеvidни, разказваха за трогателната участ на младите въстаници. Родители и учители често припомняха за това срамно предателство, позорящо доброто име на малкия градец. Те сочеха с отвращение предателя поп Партений, но никой не говореше, че това е някогашният класен учител Партени Белчев.

Този кратък епизод от Априлското въстание е описан от автори-съвременници: Хр. Ф. Попов в книгата „Клисура в Априлското въстание“, Д. Т. Страшимиров в „История на Априлското въстание“ (т. III, стр. 275), Иван Вазов в пътеписа си „Един кът от Стара планина“ и др. Те всички разказват за предателя поп, но никой не е отбелязал макар и кратки биографични данни, които да насочват към известния сопотски класен учител.

На 15 август 1903 г., при подобаваша тържественост бяха разкрити скелетите на тримата клисурски въстаници, за да бъдат отнесени в родния им гр. Клисура. Около гробницата бяха построени учители и ученици. В слова и разговори се изтъкваше героизмът и саможертвата на позорно предадените и трагично загинали революционери. Но че това предателство е дело на някогашния учител Партени, това никой не припомни, никой не загатна.

Години по-късно стана известно, че такъв е присъствувал и писателят Д. Т. Страшимиров, който още същия ден отива в дома на предателя поп Партени, тогава още жив, и както сам той се изразява, приказвал с него „коляно до коляно“. Предавайки своите впечатления, писателят не е видал в събеседника нито следа от някогашна интелигентност, от някогашен духовен живот. Напротив, той вижда „никога не чувствувал, не мислил човек“. Такива бяха и впечатленията ни като ученици по онова време, които не един път, подтиквани от любопитство, сме виждали пола-предател в двора или пред пътната врата на къщата му.

Във въображението си го виждам и сега — 70—75-годишен, нечистоплътен, с оредели, разчорлени коси и брада, все още носещ парчаливото си расо; с поглед, изразяващ

тъпота и уплаха, в който никой не би доловил следа от живителна сила на някогашен просветител, а още по-малко човека, от който Вазов е изчерпил „великата съкровищница на човешкото знание“. Той напомняше жалка фигура на някогашен „орман папаз“, както са наричали полуграмотните и нечистоплътни селски попове. И ако в „Чичовци“ (гл. XX) Вазов разказва, че поп Партени криел от парите, които събирал от изповедта за съдружеска сметка... вероятно той е имал предвид този сопотски поп, който също като поп Ставри е бил може би някогашен самарджия или тюфекчия.

Не може да има никакво съмнение, че Д. Т. Страшимиров е бил вече запознат с ученическите спомени на Вазов „Даскалите“, печатани през м. февруари 1901 г., и романа „Под игото“. Но той в своята анкета не отбелязва, че в живота на Вазовия учител е станала такава метаморфоза.

В своите спомени Съба Вазова, майка на поета, като разказва за ужасите, преживяни при бягството на сопотчани и опожаряването на градеца през м. юли 1877 г., си спомня: „... Изклани карловци бяха 800 души. А от Сопот за Карлово беше непроходимо и не знаехме що става. Но през нощта даскал Партения можал да избяга през дувера, през къра, та си дойде в Сопот, у дядови си, Хаджи Бошнякови, като им извикал: „Бягайте, че сеч иде!... Карлово изкхла!“... Забележете, че това става близо десет години откато учителят Партени Белчев е уволнен от Сопотското класно училище, а Съба Вазова, знаейки, че той през това време е учител в Карлово, го нарича даскал Партени. И в тая последователност, изтъкнатата заслуга за избягнатия погром от населението на Сопот на 20 юли 1877 г. фактически би следвало да се приеме като заслуга на учителя Партени, а не на ръкоположения за свещеник поп Партени, който една година преди това извършва предателството, за което става дума по-горе.

Че Вазовият учител Партени Белчев не е бил свещеник в периода 1865—66—1877 г., както се твърди в дадените за него биографични бележки (стр. 113) и следователно няма никакво отношение към предателството на неговия едноименник, говори такъв автентичен документ, като посвещението с автограф върху оригиналния портрет на Георги Фъргов, учител в Сопот, и поместен в албума „Васил Левски и неговите другари“ от Христо Йонков, издателство „Наука и изкуство“, София, 1966, под № 111. В това посвещение се казва: „В знак на възпоминания, подарява се учителю Партению П. С. Белчеву, Сопот, 1870 г., октомври 15. Г. Н. Фъргов (учител).“ В последно време е открита и снимка на група учители, участници в учителската сбирка преди Априлското въстание 1876 г., в която личи и фигурата на учителя Партени Белчев.

Със също такава достоверност за този факт говори и съобщението в сборничето

„В. Левски“ от 1903 г., където се казва: „На 16 септември 1879 г. събранието на останалите живи членове на Карловското ученолюбиво дружество решиха да се възобнови дружеството и се избра привремено настоятелство — учител Партени Белчев...“.

По-късно и Рада Киркович в своите спомени съобщава, че през 1881 г. дошъл в Пловдивското левическо училище Партени Белчев, учител от Карлово.

Дори и народният поет Ив. Вазов, който с такава точност и любов описва личността, характера и достойнствата на своя учител, никъде не е отбелязал някаква „тъмна и нерадостна страница“ в живота му през Априлското въстание на 1876 г. Тук есенциално би могло да се възрази, че поетът съзнателно е отбягвал това, за да не помрачава добрите си чувства на преклонение към Белчев и да не припомня срама, възприх добротото име на родния град. Но всички, които познават човека и родолюбеща Вазов, които познават неговото отвращение към предателите и подлещите, не ще повярват, че той ще остане равнодушен към това предателство, дори ако той би знаел, че това е дело на неговия учител. Той би реагирал веднага и макар с разочарование и огорчение би отбелязал тази черна, противонародна постъпка. Това обаче Вазов не направи.

Нещо повече, Вазов продължава да си спомня с жива симпатия и дълбока признателност за своите някогашни учители — „всички честни работници за народна просвета, заслужили ней по силите си, по умения и темперамента си“. Той притежава удивителна памет, помни ги всички, следи и се интересува от техния живот и тяхната съдба. На стр. 72 от „Даскалите“ (излезли от печат през м. февруари 1901 г.) той бележи: „Партени Белчев се помина преди няколко години като гимназиален учител в Пловдив, беден, претоварен със семейство.“

Необяснимо е и буди недоумение — въз основа на какви исторически сведения, факти и документи авторите идват до извода, че учител Партени се завърща от Пловдив в Сопот в края на 90-те години и наскоро умира там, когато това е в явно противоречие със спомените на самия Вазов, който добре си спомня, че Белчев се е поминал в Пловдив „преди няколко години“, т. е. преди 1901 г., и с една рядка подробност: „беден, претоварен със семейство“.

През 1936 г., при откриването на възстановената родна къща-музей на Ив. Вазов, между другите прототипове на Вазови герои бе поставен и портретът на учителя Партени Белчев (Климент от „Под игото“). В произнесените слова и станалите разговори сред комитета, гражданството и близки на поета никой не каза нито дума за някаква тъмна и нерадостна страница в живота на Вазовия учител. За такава „угризение и отчужденост“ в живота на „даскал Климент“ не са чували и хилядите екскурзанти —

почитатели на народния поет, които години по ред дефилират пред подредената галерия от Вазови герои на къщата-музей в Сопот.

Читателите и почитателите на поета от по-старите поколения и особено учителите и учениците, които сега изучават живота и творчеството на Вазов, очакват да се разсее това недоумение, предизвикано от едно ново, никому непознато досега предположение.

Необходима е една историческа справка и един по-прецизен разбор на събраните досега материали и на ония, които допълнително ще се открият в тая насока, за да се установи историческата истина. И това ще бъде от полза за нашата историческа наука и литература. Ще бъде от особена полза за нашите вазоведи и биографи на поета.

Димитър Фрагев

ПРЕВОДАЧЕСКОТО МАЙСТОРСТВО НА ДОРА ГАБЕ

На него е посветила монографията си полската литературна историчка Тереза Домбек.¹ Като няколкогодишна преподавателка по полски език в Софийския университет, тя отблизо се запознава с българската литературна традиция, с развитието на общокултурните и литературни контакти между двата славянски народа — българския и полския. Проучвайки рецепцията на полската литература в България, научноизследователският ѝ поглед се е спрял на едно от най-интересните явления в историята на българо-полските литературни връзки — преводаческата и популяризаторската дейност на нашата изтъкната поетеса Дора Габе.

Докато историята на българо-полските литературни отношения през Възраждането е предмет на доста изследвания у нас, на новата рецепция на полската литература са посветени само няколко проучвания за отделни писатели. Нашата полонистика е все още дължник по отношение на редица въпроси от българо-полската литературна взаимност.

Монографията на Домбек запълва значителна част от тази празнота. Авторката е издирила и проучила богат фактически материал. Тя бори с въщина с литературните факти както от полската, така и от българската литература.

Изследването се състои от седем дяла, в които е проследено и анализирано преводаческото творчество на Дора Габе на фона на историческото развитие на българската литература и на българо-полските литературни връзки.

В първия дял „Основни проблеми на българо-полските литературни връзки в първите десетилетия на XX век“ е разгледано оживлението в българския литературен живот след Освобождението, нарасналият стремеж за асимилиране на европейските литературни традиции, който води до увеличаване на преводната литература; поставен е и въпросът за подбора на чуждите творби и за критерия при ценката им. Авторката проследява

проникването на полския модернизъм в България, което се осъществява чрез посредничеството на руската литература. У нас стават известни най-популярните в Русия полски модернисти — К. Тетмайер и Ст. Пшибишевски. Тяхната рецепция, обусловена от специфичното развитие на българското декаденство, скоро нараства до размера на литературно явление. Славата им отшумява с упадък на символизма у нас, за да остане днес само историческо свидетелство за широкото разпространение и относителната трайност на декадентските настроения в България и за потвърждаване на тезата за особения характер на българския модернизъм. Домбек се спира и на преводаческата практика на сърудниците на сп. „Полско-български преглед“, печатен орган на „Полско-българското дружество“, основано след Първата световна война. Списанието има амбицията да проследи формирането на полската литературна традиция и да популяризира най-значителните достижения на полската литература. За осъществяване на тази цел заслуги имат Т. С. Грабовски — ентузиаст за полско-българско сближение, и Боян Пенев, най-ревностният пропагандатор и почитател на полската литература и култура в България. За най-типични представители на полската литература Пенев признава романтиците и модернистите. Неговият литературен вкус и предпочитания дават отпечатък върху облика и съдържанието на списанието. Домбек характеризира полонофилската му дейност, като изтъква положителните ѝ страни и подлага на критика неговите индивидуалистични и естетски позиции.

Дейността на сп. „Полско-български преглед“ и на „Полска библиотека“ е странично явление на фона на литературния ни живот. Но в историята на литературната взаимност те изиграват голяма роля, бележат преломен период в усвояването на полската литература.

За трайното значение на литературната пропаганда особено допринася и преводаческата дейност на Дора Габе. С внимание и с дълбоко уважение към делото на поетесата Домбек е обрисувала съзряването на преводаческото ѝ майсторство — от пър-

¹ Teresa Dąbek, Twórczość przekładowa Dory Gabe, Warszawa, 1969.